

EK 4

Bürokrasi Nedir?

Bir devletin yönetim sistemi ister demokratik ister otokratik¹ olsun devlet, yönetsel amaç ve faaliyetleri yerine getirmek için mutlaka bürokratik örgütlenmeye ihtiyaç duymuştur. Bundan dolayı devlet örgütlenmesinin ortaya çıkışı bürokrasinin ortaya çıkışı olarak okunabilir. Eski Mısır bürokrasisinin, tarihin en eski bürokrasisi olduğu sanılmaktadır. Milattan üç bin yıl kadar önce, Nil Nehri'nin ulaşım ve sulama amacıyla kullanılmasının kurallara bağlanması, bu kuralların uygulanmasına ve denetimine ilişkin ilk yazılı belgelerin ve işleyişi gerçekleştiren büroların ortaya çıkışını tetiklemiştir. Batıda ise seyir, Roma İmparatorluğu'ndan Ortaçağ Feodalizmine, oradan da mutlak monarşilere ve nihayet ulus devlet sistemine doğru bir değişim izlemiştir.

Bürokrasi üzerine ilk sistematik çalışmaları yürütmüş olan sosyolog Max Weber, sanayi devrimi sonrası şekillenen modern bürokrasinin daha önceki yapılardan farklı olduğunu söyler. Ona göre tüm modern kurumlar (devlet, okul, hastane, şirket vs.) bürokratik örgütlenmeye dayanırlar. Bürokrasi tüm modern hayatı çevreler. Ortaçağda sıradan bir köylü, hayatında nadiren bürokratik yapılarla karşılaşırken, modern insanın hayatı, doğumundan, eğitimine ve ölümüne kadar bürokratik yapılarla düzenlenir. Weber, ideal tipik bir bürokratik örgütlenmenin bazı avantajları olduğunu söyler. Bürokrasiler hiyerarşik bir örgütlenmeye dayanır; yazılı kurallarla işler, memurluk bir meslek haline dönüştürülmüştür, memurluğa alınma, yükselme ve görevden alınma süreçlerinin nasıl işleyeceği de yasal metinlerle belirlenmiştir. Yani bürokratik işleyiş “rasyonelleşmiş”tir. Bu rasyonelleşme (akılcılaştırma), işlerin yazılı kurallara göre, kişisel kaprislere bırakılmadan halledilmesi, planlanabilmesi, dosyalanması, devamlılığın sağlanması ve maliyetin azalması gibi avantajlar sağlar. Bu tür bir rasyonelleşme, kapitalist üretim biçiminde görüldüğü gibi en fazla ürünü, en hızlı ve verimli bir şekilde elde edebilmeyi sağlar.

Ancak Weber bürokratik örgütlenmelerin insanlık açısından doğurduğu paradoksa da dikkat çeker. Bürokrasiler bir yandan hız ve verimlilik sağlar; ama öte yandan her şey yazılı ve önceden planlandığı için insanların esnek davranma imkânı kalmaz. Rasyonelleşme denilen süreçte aslında ‘araçsal akıl’ın hâkim hale gelmesidir. Yani en verimli, en etkili sonuca ulaşmak için aklımızın en iyi araçları seçmesi ve planlamasıdır. Böylece ‘en iyi çözüm’ün bürokratik yapılar tarafından insanlara baştan söylendiği bir ortamda, insanların yaratıcı akıllarını kullanmaları da imkansızlaşır. Bürokratik yapı içinde çalışan insanları, kuralları sorgulamadan takip eden bir makinenin dişlilerine benzetmektedir. Bu da kendi kurallarına bağlı modern köleler yaratarak insanların bireysel özgürlüklerini ortadan kaldırır. Weber bu durumu “demir kafes” nitelemesiyle açıklamıştır. Bürokrasi bu özellikleriyle insanları görünmez bir demir kafese hapseder.

¹ Kavram, monarşinin bir çeşidi olarak kullanılsa da liberal demokrasilerde seçimle başa gelmiş hükümetlerin ve onları temsilen liderlerinin buyurgan ve muhalefete yer vermeyen biçimine de denir. Muhalefeti de kendileri yapar.

Zygmunt Bauman, “Modernlik ve Holokost” başlıklı çalışmasında bürokrasinin bu özellikleri ile soykırım arasında yakın bir bağ olduğunu ileri sürer. Ona göre, tarihte benzeri görülmemiş ve kısa sürede gerçekleştirilen bu soykırım, modern bürokrasinin sağladığı planlama, örgütlenme ve sistematik işleyiş olmadan gerçekleştirilemezdi. Nasıl modern fabrika en iyi araçlarla en verimli üretimi gerçekleştirmeyi hedeflemişse, Nazi bürokrasisi de benzer bir araçsal akıl ile ölümleri planlamış ve gerçekleştirmiştir. Dolayısıyla soykırımı, modernlik ve bürokrasiden ayrı düşünmek imkansızdır.

Yararlanılan Kaynaklar:

Akçakaya, Murat. Weber’in Bürokrasi Kuramının Bugünü ve Geleceği, Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık 2016.
Bauman, Zygmunt. Modernite ve Holocaust, İ. Türkmen, çev, Sarmal yayınları, 1997.
Dursun, Davut. Bürokrasi Teorisi ve Yönetimi, dergipark.gov.tr
Eryılmaz, Bilal. Bürokrasi ve Siyaset, Alfa Yayınları, 2008

Bürokrasi metni soruları

1. Weber’e göre Sanayi Devrimi sonrası şekillenen modern bürokrasinin daha önceki yapılardan nasıl bir farkı vardır?
2. Weber’e göre bürokratik örgütlenmelerin olumlu ve olumsuz yanları nelerdir?
3. Bauman neden soykırım, modernlik ve bürokrasinin birbirinden ayrı düşünülmemeyeceğini ileri sürüyor? Açıklayınız.
4. Metinde okuduğunuz bilgilerden yola çıkarak “bürokrasi” kavramını tanımlayınız.